

40. Ferrell O. The Federal Sentencing Guidelines for Organizations: A Framework for Ethical Compliance / O. Ferrell, D. LeClair, L. Ferrell // Journal of Business Ethics. – 1998. – № 17. – P. 353–363.
41. Finder L. Overview of the Federal Sentencing Guidelines for Organizations and Corporate Compliance Programs / L. Finder, M. Warnecke. – P. 18–20, 45 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://www.americanbar.org/content/dam/aba/publishing/criminal_justice_section_newsletter/crimjust_wcc_OVERVIEW_OF_THE_FEDERAL_SENTENCING_GUIDELINES_FOR_ORGANIZATIONS_AND_CORPORATE.authcheckdam.pdf.
42. Файрстоун Т. Уголовная ответственность юридических лиц в США / Т. Файрстоун // Российский ежегодник уголовного права. – 2007. – № 2 / под ред. д-ра юрид. наук, проф. Б.В. Волженкина. – СПб.: ООО «Университетский издательский консорциум «Юридическая книга», 2008. – С. 597–609.

Мирошниченко Наталія,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. У дослідженні розглядаються окремі спірні питання щодо застосування деяких видів заходів кримінально-правового впливу до неповнолітніх суб'єктів злочину у співвідношенні із законодавством зарубіжних країн. Пропонується розширити перелік видів покарань, що можуть бути застосовані до осіб у віці від 14 до 16 років. Обґрунтовується пропозиція про зниження максимального строку покарання у вигляді позбавлення волі стосовно осіб, що не досягли 18 років. Звертається увага на проблему застосування до неповнолітніх осіб, деяких санкцій статей Особливої частини КК України.

Також пропонуються деякі шляхи вдосконалення підстав застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх.

Ключові слова: арешт, громадські роботи, заходи впливу, неповнолітній, покарання, позбавлення волі, примусові заходи виховного характеру.

Аннотация. В статье рассматриваются отдельные спорные вопросы о применении некоторых видов мер уголовного-правового воздействия к несовершеннолетним субъектам преступления в соотношении с законодательством зарубежных стран. Предлагается расширить перечень видов наказаний, которые могут быть применены к лицам в возрасте от 14 до 16 лет. Обосновывается предложение о снижении максимального срока наказания в виде лишения свободы в отношении лиц, не достигших 18 лет. Обращается внимание на проблему применения к несовершеннолетним лицам некоторых санкций статей Особенной частей УК Украины. Также предлагаются некоторые пути совершенствования оснований применения принудительных мер воспитательного характера к несовершеннолетним.

Ключевые слова: арест, лишение свободы, меры воздействия, наказание, несовершеннолетний, общественные работы, принудительные меры воспитательного характера.

Summary. Controversial issues about using some measures of criminal law action to a minor subjects of a crime in the ratio of legislation of foreign countries are considered in

this article. The list of types of punishments is offered to be expanded, that can be applied to persons in age between 14 to 16 years old. It is offered to reduce the maximal term of punishment as an imprisonment for persons who are less than 18 years old. The main attention refers to usage of some sanctions of articles of Special part of Criminal Code of Ukraine regarding to minor subjects.

Also some ways of foundation's improvement using the enforcement measures of educational type for minors are proposed.

Key words: an arrest, an imprisonment, a corrective action, a punishment, a minor, social jobs, the enforcement measures of educational type.

Вступ

Злочинність неповнолітніх завжди викликала певний інтерес з боку науковців. Не зважаючи на численні наукові дослідження цієї проблеми та нормативне закріплення основних напрямків боротьби зі злочинністю серед таких осіб, дане питання залишається актуальним і у теперішній час, оскільки, офіційні статистичні дані свідчать про високий рівень злочинності серед неповнолітніх осіб. Так, у 2013 році було зареєстровано 8781 злочинів, які були скоєні неповнолітньою особою. У 2014 році за той же період – 7467 злочинів, а за період січень – серпень 2015 року – 4846 злочинів [1].

Важливим напрямком кримінально-правової політики України є не тільки розробка ефективних заходів боротьби та запобігання злочинів серед неповнолітніх, а також вдосконалення чинної системи заходів кримінально-правового впливу, які застосовуються до неповнолітніх суб'єктів злочину.

Дослідженням окремих аспектів заходів кримінально-правового впливу займалися такі науковці як Ю. Баулін, Н. Л. Березовська, В. М. Бурдін, Є. М. Вечерова, І. М. Горбачова, Є. О. Письменський, М. І. Хавронюк, Н. С. Юзікова та інші.

У кримінально-правовій літературі не має єдності думок щодо визначення та видів заходів кримінально-правового впливу. Поділяємо думку Є. М. Вечерової, яка зазначає, що заходами кримінально-правового впливу на злочини необхідно розуміти передбачені Кримінальним кодексом (Загальною і Особливою частинами) засоби впливу на поведінку особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, що містить усі ознаки складу злочину [2, с. 126].

У доктрині кримінального права виокремлюють різні підходи до класифікації заходів кримінально-правового впливу. Умовно всі такі заходи можна поділити на такі: заходи, які застосовуються до осіб, що вчинили суспільно-небезпечне діяння, але не є суб'єктом злочину (наприклад примусові заходи медичного характеру і примусові заходи виховного характеру, що застосовуються на підставі ч. 2 ст. 97 КК України), а також заходи, які застосовуються до неповнолітніх, які вчинили злочин і є суб'єктом злочину. У межах даного дослідження розглянемо другу групу заходів впливу на неповнолітніх.

Заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються до неповнолітніх осіб, які є суб'єктом злочину, можна також умовно поділити на певні види: покарання та заохочувальні заходи. До останніх відносимо всі види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності (ст. 45–49, ч. 1 ст. 97 КК Украї-

ни та спеціальні види звільнення, що встановлені в Особливої частині КК) та звільнення від покарання та його відбування (ст.ст. 75, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 104, 105, 106, 107 КК України).

Зазначена система заходів впливу на неповнолітніх є неефективною і потребує вдосконалення. Для реформування державної політики у сфері захисту прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом, були прийняті окремі нормативно-правові документи: Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, яка була схвалена Президентом України від 24 травня 2011р. № 597/2011. Також Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 05.03.2009 № 1065-VI. Однак, на стан середини осені 2016 року так і не були внесені зміни у КК України щодо відповідальності неповнолітніх осіб.

§ 1. Покарання, як захід кримінально-правового впливу на неповнолітніх: актуальні проблеми

Відповідно до ст. 98 КК України до неповнолітніх осіб можуть бути застосовані наступні основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт і позбавлення волі на певний строк. У кримінально-правовій літературі панує думка, що зазначена система покарань є недосконалою і потребує доповнень та змін. Зокрема, таку думку висловлює Н. Л. Березовська, Т. Гончар, В. М. Бурдін та інші.

Також у жовтні 2013 року було проведено анкетування суддів апеляційної інстанції на предмет застосування покарання до неповнолітніх осіб. Одним із питань було «Чи потребує існуюча система покарань неповнолітніх удосконалення»? Всі респонденти (100 %) відповіли, що система потребує розширення, шляхом доповнення альтернативними видами покарань [3, с. 21].

На відміну від законодавства деяких інших країн світу, діючий КК України встановлює достатньо суворі заходи впливу на неповнолітніх осіб, особливо це стосується осіб, які вчинили злочин у віці від 14 до 16 років. За чинним кримінальним законодавством до таких осіб може застосовуватися лише штраф (тільки до осіб, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення) або позбавлення волі на певний строк. Тобто такі неповнолітні особи знаходяться більш гіршому становищі, ніж особи старші 16 років.

Особи у віці до 16 років рідко мають самостійний дохід або власні кошти, тому таким особам не можна застосовувати покарання у вигляді штрафу, залишається тільки позбавлення волі на певний строк, а цей вид покарання є дуже суровим і застосовувати його необхідно у виключних випадках. Проте за офіційними даними до неповнолітніх найчастіше застосовується саме позбавлення волі. Так, у 2014 покарання у вигляді позбавлення волі було застосовано до 14,9 % (725 особам) від всієї кількості засуджених неповнолітніх осіб, а у 2015 році – 12,7% (585 особам). Зменшення обумовлено не тим, що застосовують

більш м'які заходи, а тим, що за офіційними даними злочинність неповнолітніх зменшилась.

Крім того, у більшості випадків призначають даний вид покарання на достатньо тривалий строк. Так, у 2014 році до позбавлення волі на строк до 1 року було засуджено 41 особу, від 1 до 2 років – 62 особи, від 2 до 5 років – 500 осіб, від 5 до 10 років – 118 осіб, від 10 до 15 років – 4 особи. У 2015 р. до 1 року – 31 особа; від 1 до 2 років – 47 осіб; від 2 до 5 років – 401 особа; від 5 до 10 – 92 осіб, від 10 до 15 років – 14 осіб [4]. Отже, частіше позбавлення волі до неповнолітніх призначається на строк від 2 до 5 років.

Загальні кримінологічні дослідження вказують, що значна кількість осіб, які відбували покарання у місцях позбавлення волі у неповнолітньому віці, після закінчення строку покарання продовжують злочинну діяльність. Слід погодитись з думкою, що «рецидив має переважно пенітенціарну природу», «чим раніше людина вчинить злочин, за який її відправляють у місця позбавлення волі, тим імовірніше, що вона знову вчинить злочин» [5, с. 142].

У зв'язку із зазначеним, на нашу думку, є необхідність у перегляді основних підстав застосування позбавлення волі на певний строк до неповнолітніх, а також меж його призначення. Відповідно до ст.102 КК України позбавлення волі може бути призначено на строк від 6 місяців до 10 років, а за особливо тяжкий злочин, поєднаний із позбавленням життя людини – до 15 років. Також даний вид покарання не застосовується до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої тяжкості вперше.

Для ефективного реформування та вдосконалення норм вітчизняного кримінального законодавства, доцільно проаналізувати законодавство інших країн світу з цього питання.

В переважній більшості зарубіжних країн до неповнолітніх також застосовують покарання у вигляді позбавлення волі (у деяких країнах має іншу назву), але цей вид покарання застосовується у виключних випадках, коли інші заходи не є ефективними. Проте межі строку такого виду покарання відрізняються. На відміну від вітчизняного Кримінального кодексу у багатьох країнах максимальний розмір позбавлення волі для неповнолітніх не може перевищувати 10 років, зокрема це у: Німеччині, Таджикистані, Узбекистані, Азербайджані, Молдавії, Литві та інших країнах.

У Білорусі, Казахстані – максимальний строк позбавлення волі не може бути понад 12 років. В Естонії взагалі позбавлення волі не може перевищувати 8 років.

Цікавий підхід до визначення меж строку позбавлення волі для неповнолітніх міститься у КК Таджикистану. Законодавець диференціює строки не тільки в залежності від ступеня тяжкості злочину, як за законодавством України, але й за віком. Так, відповідно до ст. 87 КК Таджикистану неповнолітні, які вчинили тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до шістнадцяти років – позбавлення волі може бути призначено на термін до семи років; а до особи яка вчи-

нили тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років – на термін до десяти років. Схожий підхід вбачається у КК Узбекистану, відмінність тільки у межах строків.

Також деякі країни встановлюють категорію неповнолітніх осіб, до яких не можна застосовувати позбавлення волі. Відповідно до КК Таджикистану, даний вид покарання не призначається до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості вперше. За КК Узбекистану не застосовується до неповнолітніх, які вчинили злочин перших двох категорій за ступенем тяжкості, а також за необережні злочини, незалежно від ступеня тяжкості злочину. Крім того, законодавець не уточнює, що тільки за злочини, що було вчинені вперше. Відповідно до КК Казахстану не застосовується до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, які не пов'язані із заподіянням смерті потерпілому. У Литві також призначається позбавленні волі тільки за тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Отже, узагальнюючи кримінальне законодавство зарубіжних країн, слід зазначити, що позбавлення волі, у більшості випадків, не застосовується до неповнолітніх, які вчинили злочини перших двох категорій за ступенем тяжкості, а також не має значення чи вчиняла особа злочини раніше.

Вважаємо, що кримінально-правова політика зарубіжних країн є більш гуманною до неповнолітніх правопорушників. Чинний КК України встановлює достатньо сурові межі застосування покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк до неповнолітніх. Посилення покарання не може бути ефективним засобом в боротьбі зі злочинністю. Більше значення має тут невідворотність, «неминучість покарання», а не його жорстокість [6, с. 72]. Також з цього питання цікавим є дослідження Мэйлса, який на прикладі США дослідив чи впливає покарання у вигляді позбавлення волі на стан злочинності? У своїх висновках він зазначив, що «вивчення злочинності по роках в історичному контексті показує, що покарання у вигляді позбавлення волі не тягне за собою зниження рівня злочинності неповнолітніх» [7 с. 243].

Переважає більшість наукових досліджень про злочинність неповнолітніх свідчить про недоцільність застосування до неповнолітніх осіб позбавлення волі на тривалий строк. Застосування занадто суворих заходів до підлітків може викликати агресію на існуючу систему та до суспільства. Позбавлення волі на тривалий строк негативно впливає на психіку дитини. Основний процес становлення особистості відбувається в місцях позбавлення волі, тобто у негативному оточенні. Як зазначає відомий німецький кримінолог Г.Й. Шнайдер, висновки якого базуються на даних численних соціологічних досліджень, що саме неповнолітні засвоюють найшвидше протиправні форми поведінки і складають про себе оманливу, негативну думку, яка далі у ході деліквентної поведінки посилюється, перетворюючи їх на дорослих злочинців. Тому у справах неповнолітніх необхідно максимально вдаватися до моделі соціальної реабілітації, одним з елементів якої є відхід в системі кримінальної юстиції від

сворих і офіційних реакцій на правопорушення і злочини, як і на їх виконавців, і перехід до таких покарань, які можуть виконуватися із залученням громадських інститутів [8, с. 38].

У зв'язку із зазначеним, пропонуємо піти шляхом окремих країн світу і встановити максимальний строк позбавлення волі для неповнолітніх – 10 років. Крім того, встановити заборону застосування цього виду покарання до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, незалежно від кількості вчинених злочинів. До таких осіб доцільно застосовувати покарання, які мають виховний характер, або які мають трудовий вплив.

З огляду на зазначене пропонуємо ст.102 КК України викласти у наступній редакції:

Стаття 102. Позбавлення волі на певний строк

1. Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років. Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах.

2. Позбавлення волі не може бути призначене неповнолітньому, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості.

3. Покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітнім, які вчинили злочин у віці від 14 до 16:

1) за тяжкий злочин – на строк не більше п'яти років;

2) за особливо тяжкий злочин – на строк не більше восьми років.

4. Покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітнім, які вчинили злочин у віці від 16 до 18 років:

1) за тяжкий злочин – на строк не більше семи років;

2) за особливо тяжкий злочин – на строк не більше десяти років.

На нашу думку, у системі покарань неповнолітніх, яка встановлена у діючому КК України, найбільш ефективним може бути покарання у вигляді громадських робіт. Однак даний вид покарання застосовується не часто. Так, у 2014 році громадські роботи були застосовані до 282 особам, у 2015 – 305 особам. Проте у зарубіжних країнах активно застосовується даний вид покарання до неповнолітніх осіб.

Відповідно до ст. 56 КК України сутність громадських робіт полягає у виконанні безоплатних суспільно корисних робіт у вільний від роботи та навчання час. Такий вид покарання має і виховний, і каральний вплив, оскільки:

– формується у неповнолітнього почуття відповідальності;

– особа після навчання буде занята суспільно корисними роботами, що обмежує дозвілля неповнолітнього;

– такий вид покарання не тягне суворих обмежень прав і свобод, але і не залишається почуття безкарності у неповнолітнього.

Відповідно до ч. 1 ст.100 КК України громадські роботи застосовуються до осіб, які досягли 16 років. Ми підтримуємо думку науковців, які пропонують

знизити вікові межі застосування цього покарання до 14 років. Слід зазначити, що у багатьох країнах світу даний вид покарання застосовується з 13 або 14 років, наприклад в Узбекистані, Таджикистані, Азербайджані, Казахстані, Польщі, Киргизстані та інших країнах.

Доцільно встановити можливість застосування даного виду покарання з 14 років і в КК України, даний вид покарання буде альтернативою позбавленню волі. Такі висновки не суперечать трудовому законодавству України, оскільки відповідно до 188 КЗпП України у деяких випадках за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть прийматись на роботу особи, які досягли 15 років, а також для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. Зазначене вказує на те, що особа може буди залучена до праці і до 16 річного віку. Проте доцільно до осіб з 14 до 16 років зменшити термін відбування цього покарання на день, зокрема такий підхід встановлений у КК Таджикистану та інших країнах.

У зв'язку із зазначеним пропонуємо викласти ч. 1 ст. 100 КК України у наступній редакції:

Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання для неповнолітніх з 14 до 16 років не може перевищувати двох годин на день, а для осіб з 16 до 18 років не може перевищувати трьох годин.

Відповідно до КК до неповнолітніх, які досягли 16 років може застосовуватися покарання у виді арешту. У літературі його ще називають короткочасне позбавлення волі, оскільки особа позбавляється волі, тільки на короткий строк. У зв'язку з цим не зрозуміло, чого позбавлення волі можна призначати з 14 років, а арешт з 16 років. У зарубіжному законодавстві арешт часто застосовується саме з 14 років, наприклад, в Естонії, Литві та інших країнах. Тому вважаємо доцільним покарання у вигляді арешту застосовувати з 14 років. У зв'язку з чим пропонуємо в ст. 100 КК України внести певні зміни, а саме слова «шістнадцяти років» змінити на слова «чотирнадцяти років».

Цікавий підхід до застосування арешту передбачений у КК Естонії, а саме: неповнолітньому може призначатися арешт на строк до одного місяця у вільний від навчання і роботи час з визначенням кількості днів арешту, відбувають його в календарному місяці. Відповідно до кримінального законодавства Іспанії арешт відбувається тільки у вихідні дні.

Також у кримінально-правовій літературі активно висловлюється думка щодо запровадження нового виду покарання для неповнолітніх, а саме – домашній арешт. Такий вид покарання передбачений у законодавстві Великобританії

нії. Домашній арешт полягає у забороні залишати своє місце проживання у певний час.

Були спроби доповнити чинний КК України зазначеним видом покарання. Так, І. С. Луценко ще у 2015 році подала до Верховної ради України законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо гуманізації системи здійснення правосуддя у справах щодо неповнолітніх». На сьогодні даний проект не був прийнятий, однак було надано два висновки (висновок Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя та Висновок щодо результатів здійснення антикорупційної експертизи проекту нормативно-правового акта), у яких законопроект характеризується позитивно.

У зазначеному законопроекті пропонується домашній арешт призначати на строк до 6 місяців, але не встановлено мінімальний строк цього покарання. Такий підхід є спірним, оскільки відповідно до цієї редакції суд може й на 1 чи 2 дня призначати таке покарання, що не є ефективним і не має зовсім виховного впливу. Обов'язково необхідно встановити не тільки максимальні й мінімальні межі строку домашнього арешту, як це встановлено для загального арешту.

Автор не зазначає, з якого віку можна застосовувати цей вид покарання, отже можна припустити, що з 14 років, доцільно також у нормі уточнити мінімальний вік з якого можна буде застосовувати це покарання.

У ч. 1 ст. 100-1 КК України пропонується надати таке визначення – домашній арешт полягає в забороні неповнолітньому залишати житло цілодобово або у певний період доби. У ч. 2 ст. 100-1 КК зазначається, що для забезпечення виконання умов домашнього арешту можуть використовуватися електронні засоби контролю.

Відповідно до законопроекту домашній арешт може бути застосований щодо неповнолітнього у випадку, якщо санкція відповідної статті Кримінального кодексу передбачає покарання у виді арешту. У зв'язку з цим виникає питання, в яких саме випадках суд повинен призначати неповнолітньому просто арешт, а коли домашній арешт. На нашу думку, необхідно або уточнити запропоновану статтю, а саме умови призначення такого виду покарання, або внести зміни у санкції статей КК Особливої частини, шляхом доповнення їх таким видом покарання, як домашній арешт.

Взагалі домашній арешт, як вид покарання може мати певний превентивний вплив, оскільки у неповнолітнього обмежується воля, особа не може за власним бажанням залишати місця проживання, отже такий захід має каральний вплив. З іншого боку, не зважаючи на обмеження волі, неповнолітній знаходиться в сім'ї, продовжує навчання, тобто процес соціалізації особистості проходить не в місцях позбавлення волі. Проте обов'язково необхідно контролювати виконання цього покарання, а це можливо тільки за допомогою спеціальних цифрових датчиків, які використовуються, наприклад, у США, Великобританії. Наша країна для цього ще не готова, необхідно великі затрати для розробки та впровадження такої системи, а також необхідна кількість таких брас-

летів. Тому на теперішній час не доцільно запроваджувати такий вид покарання як домашній арешт, хоча б він був дуже ефективним для неповнолітніх.

Всі запропоновані зміни допоможуть розширити перелік покарань, які застосовуються до неповнолітніх осіб у віці від 14 до 16 років, що є необхідним, оскільки у судовій практиці виникають певні труднощі при застосуванні деяких санкцій. Зокрема, така проблема виникає при призначенні покарання за злочини, які передбачені у: ст. 116, ст. 117, ч. 1 ст. 122, ч. 2 ст. 345, ч. 2 ст. 350, ч. 2 ст. 377, ч. 2 ст. 398, ч. 1, 2 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ч. 1 ст. 189, ч. 1 ст. 277 КК України. Зазначені санкції передбачають поряд із позбавленням волі інші види покарань, які не можуть бути застосовані до неповнолітніх осіб у віці від 14 до 16 років. Оскільки за офіційними даними крадіжка найбільш розповсюджений злочин серед неповнолітніх (у 2014 році за крадіжку було засуджено 2966 неповнолітніх осіб, а у 2015 році – 2879 осіб), тому розглянемо на її прикладі.

Відповідно до ч. 1 ст. 185 КК України за вчинення простої крадіжки, санкція передбачає наступні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт або позбавлення волі. Санкція ч. 2 ст. 185 КК встановлює такі види покарань, як арешт, обмеження волі або позбавлення волі. Як вбачається, за ч. 1 ст. 185 КК, до особи від 14 до 16 років із перерахованих покарань можна застосувати тільки штраф або позбавлення волі, але штраф тільки при умові, що неповнолітній має власний дохід, у протилежному випадку і даний вид покарання не можна застосовувати. За крадіжку, яка встановлена у ч. 2 ст. 185 КК до неповнолітніх у віці з 14 до 16 років, можна застосувати тільки позбавлення волі на певний строк. Тобто неповнолітні особи знаходяться у гіршому становищі ніж повнолітні особи, до останніх можна призначити більш м'які покарання ніж позбавлення волі.

Крім того, зазначене суперечить міжнародному законодавству. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, роблять наголос на максимальному обмеженні застосування до неповнолітніх покарань, пов'язаних із будь-якими формами ув'язнення, і на розширенні сфери застосування альтернативних ув'язненню покарань.

Отже, необхідно констатувати, що є необхідність у реформуванні кримінального законодавства у частині видів покарань, що застосовуються до неповнолітніх осіб.

§ 2. Заохочувальні заходи кримінально-правового впливу на неповнолітніх

Із всієї системи заохочувальних заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх, які закріплені у діючому КК України, за офіційними даними, найчастіше застосовується – звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 104 КК України). У 2014 за даною обставиною було звільнено 2684 неповнолітні особи; у 2015 році – 2812 неповнолітніх.

Не зважаючи на високий процент застосування судами цього заходу впливу, власне судді вважають цей захід неефективним. Результати анкетування

суддів показали, що на запитання «На Вашу думку, чи є дійовим звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням»? – 61,5% респондентів відповіли, що дієвість цього виду звільнення є посередньою [3].

Відповідно до ст. 104 КК України звільнення від відбування покарання можливе у випадках засудження неповнолітнього до арешту або позбавлення волі. Проте повнолітні особи можуть бути звільнені на підставі ст. 75 КК і від покарання у вигляді виправних робіт (також можуть і від інших покарань, які не можуть застосовуватися до неповнолітніх, тому їх не розглядаємо), але не можуть бути звільнені від арешту. Не зрозуміло чим керувався законодавець при такому розділі.

При звільненні від відбування покарання з випробуванням, суд покладає на винного певні обов'язки, що встановлені у ст. 76 КК України. Такі обов'язки є однаковими як для повнолітніх, так і для неповнолітніх осіб.

Аналіз вироків суду, якими суд прийняв рішення про звільнення неповнолітніх від покарання на підставі ст. 75, 104 КК, вказує, що суд найчастіше признає обов'язки, встановлені у п. 2-4 ст. 76 КК України діючої редакції статті.

У наукових осередках неодноразово висловлювалась думка щодо необхідності уточнення і доповнення зазначеного переліку обов'язків для неповнолітніх. Правозастосовці також підтримують таку позицію. При анкетуванні суддів 96,2% опитаних відповіли, що перелік обов'язків, встановлений у ст. 76 КК України, необхідно розширити.

Слід зазначити, що 7.09.2016 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених», яким було внесено зміни саме у ст. 76 КК України, але зміни у частині, пов'язаної з пробацією, вступають у силу з 1 січня 2018 року. Законодавець не тільки розширив перелік таких обов'язків, але також поділив всі обов'язки на дві групи: основні та додаткові.

До основних належать:

- 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

До додаткових обов'язків:

- 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- 2) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації;
- 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу);
- 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;

- 5) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.
- 6) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

Якщо порівнювати діючу редакцію і нову, вбачається, що у новій редакції більшість обов'язків були взяті із діючої редакції. Основні зміни були у частині органу, який повинен контролювати звільнених осіб, якщо на сьогодні це кримінально-виконавча служба, то у новій редакції такі обов'язки покладаються на уповноважених органів пробації.

Крім того, були закріплені нові обов'язки, які пов'язані із встановленням обмежень вчинення певних дій, обмеження спілкування з певними особами, обмеження по дозвіллі особи, а також обов'язок працевлаштуватися. На нашу думку, обов'язок щодо обмеження дозвілля та обмеження спілкування є особливо ефективним для неповнолітніх осіб. Законодавець не уточнює, у чому саме повинно проявлятися обмеження у дозвіллі, на відмінну законодавства деяких зарубіжних країн. Крім зазначених обов'язків, які встановлені у КК України, законодавці деяких зарубіжних країн, передбачили у своєму законодавстві, також такі обов'язки:

- заборона відвідувати певні місця (КК Молдови, Польщі, Естонії);
- виконувати безоплатну працю (КК Молдови);
- піддаватися електронному спостереженню (КК Молдови);
- в певний час знаходиться за місцем проживання (КК Польщі);
- влаштуватися на роботу чи пройти навчання в учбовому закладі (КК Естонія).

Зазначені обов'язки мають більш виховний вплив, що є необхідним для виправлення неповнолітніх осіб. Тому не зважаючи на зміни, що були внесені у ст. 76 КК України, даний перелік обов'язків необхідно доповнити ще такими пунктами:

- заборона відвідувати певні місця;
- в певний час знаходиться за місцем проживання;
- пройти навчання в учбовому закладі.

Найбільш доцільним заходом впливу на неповнолітніх правопорушників є примусові заходи виховного характеру. При обранні виду кримінально-правового впливу, у першу чергу, необхідно ставити питання про можливість застосування таких заходів до неповнолітніх, оскільки першочерговим завданням держави повинно бути не покарати, а перевиховати неповнолітнього. Саме такий шлях обрали законодавці деяких зарубіжних країн, наприклад Німеччина, у якій в більшості випадків до неповнолітніх застосовуються саме виховні заходи. У кримінально-правовій літературі також панує думка про доцільність застосування заходів, що мають виховний характер. Необхідно погодитися з О.О. Ямковою, яка у своєму дисертаційному дослідженні, на підставі узагаль-

нення судової практики, доходить до висновку, що застосування таких заходів є більш ефективним у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх, ніж застосування інших заходів примусу, зокрема, покарання, це проявляється у першу чергу у зменшенні кількості рецидиву злочинів [9, с. 50].

За офіційними даними в Україні примусові заходи виховного характеру застосовується не часто, частіше неповнолітніх звільняють від відбування покарання з випробуванням, але на нашу думку, більш ефективним є застосування саме заходів виховного характеру, з огляду на наступні обставини.

По-перше, примусові заходи виховного характеру призначаються незалежно від бажання неповнолітнього, тобто мають примусовий характер. Незважаючи на те, що такі заходи істотно відрізняються від покарання і мають більш пільговий характер, однак вони також пов'язані з певними обмеженнями та позбавленнями для особи, щодо якої вони застосовані.

Звільнення від покарання або кримінальної відповідальності по даній підставі є також не остаточним, тобто ухилення від призначених заходів або вчинення іншого злочину у період відбування примусових заходів виховного характеру є підставами для скасування таких заходів і направлення неповнолітнього для відбування покарання. Таке положення буде стримувати підлітка від вчинення нового злочину.

По-друге, неповнолітнім особам які вчинили злочин, у першу чергу необхідно надавати соціальну та педагогічну допомогу, а не застосовувати суворі заходи кримінального впливу, які можуть негативно вплинути на розвиток дитини.

По-третє, за допомогою цих заходів держава економить заходи кримінальної репресії, що також має значення у сучасній період розвитку Української держави.

Відповідно до КК України застосувати такі заходи до неповнолітніх суб'єктів злочину суд може тільки при звільненні особи від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 97 КК) або покарання (ст. 105 КК).

Обов'язковою умовою застосування примусових заходів виховного характеру є вчинення злочину певного ступеня тяжкості, а саме при звільненні від кримінальної відповідальності – невеликої або середньої тяжкості необережного злочину, а при звільненні від покарання – невеликої або середньої тяжкості. Як вбачається, за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину суд не має право призначати заходи виховного характеру.

У деяких зарубіжних країнах вирішальною умовою застосування заходів виховного характеру є особистість винного, а не ступінь тяжкості злочину. Так, у Польщі при вирішенні питання про такий вид звільнення необхідно враховувати обставини злочину, особистість винного та пом'якшуючі обставини. Законодавець не обмежує застосування такого виду звільнення в залежності від ступеня тяжкості злочину.

Відповідно до § 5 абз. 2 Закону «Про правосуддя для неповнолітніх» Німеччини примусові заходи і покарання призначаються тільки як альтернатива

виховним заходам, тобто коли вони є недостатні. При призначенні виховних заходів критерієм виступає не тяжкість злочину, (як це зазначено у КК України), а потреба у вихованні підлітка. Із судової практики Німеччини наведемо приклад. Відносно підлітка, якому виповнилося 15 років, було порушено кримінальну справу за фактом розкрадання чужого майна (§ 242 кримінального кодексу Німеччини, який передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком до 5 років або грошовий штраф). За клопотанням адвоката, в силу § 45 Закону «Про правосуддя для неповнолітніх» кримінальне переслідування відносно його підзахисного на стадії попереднього слідства було припинено, а кримінальну справу направлено до суду для прийняття заходів виховного впливу. Суд провів з Дені бесіду виховного характеру і виніс йому попередження, вказавши, що за повторне вчинення подібних дій він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності [10]. Якщо брати до уваги КК України, то за зазначені дії неможливо звільнити неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 97 КК України, такий вид звільнення можливий тільки за необережні злочини середньої тяжкості, а крадіжка – умисний злочин.

За КК Естонії до осіб у віці від 13 до 15 років заходи виховного впливу застосовуються незалежно від ступеня тяжкості, основною умовою є те що, виправлення можливо без застосування покарання.

Із змісту глави 11 КК Литви вбачається, що примусові заходи виховного характеру можуть бути застосовані до неповнолітніх осіб у випадку вчинення кримінального проступку, або у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання за вчинення злочину (ст. 82 КК), але при цьому не зазначається підстави, при яких неповнолітній може бути звільнений від відповідальності та покарання. Таки заходи за загальним правилом можуть призначатися особам до досягнення 18 років, але є виняток. Виховні заходи також застосовуються до особи, якій до скоєння злочинного діяння вже виповнилося вісімнадцять років, але ще не виповнилося двадцяти одного року, у випадку якщо суд, враховуючи характер вчиненого злочинного діяння, мотивів та інших обставин справи, суд приходиться до висновку, що соціальна зрілість не відповідає її віку.

Не можна однозначно відповісти на питання чи є доцільним та ефективним підхід щодо застосування виховних заходів у зазначених країнах. З одного боку, і за вчинення тяжкого злочину, для виправлення деяких неповнолітніх осіб достатньо застосування примусових заходів виховного характеру і без застосування покарання, особливо якщо це необережні злочини. З іншого боку, необхідно диференціювати заходи кримінального впливу в залежності від ступеня тяжкості злочину.

На наш погляд, примусові заходи виховного характеру доцільно застосовувати у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості не залежно від фор-

ми вини. У зв'язку з чим необхідно у ч. 1 ст. 97 КК України словосполучення «необережний злочин» виключити.

В останні роки серед науковців активно обговорюється особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, які мають відставання у психологічному розвитку, що не пов'язано із психічними розладами. Більшість науковців вважають, що до таких осіб необхідно застосовувати саме примусові заходи виховного характеру. Ми також підтримуємо таку позицію, але недостатньо вивченим є питання щодо конкретних видів примусових заходів виховного характеру, які доцільно застосовувати до зазначеної групи неповнолітніх. Для вирішення цього питання необхідно проаналізувати заходи, передбачені у ст. 105 КК України.

Так, застереження полягає в осуді поведінки неповнолітнього від імені суду, попередженні про неприпустимість порушення закону в подальшому. При цьому суд роз'яснює наслідки повторного вчинення злочину. Цей захід засновано на законодавчому моральному впливі і має своєю метою утримати підлітків від вчинення нових злочинів [11, с. 230]. Застосування цього виду виховного заходу до неповнолітніх осіб з ознаками вікової осудності є недостатньо ефективним для досягнення поставленої мети. Неповнолітнім особам, які мають відставання у психічному розвитку, які навіть не обумовлені психічними розладами, важко усвідомити суспільну небезпеку деяких діянь після одного застереження. Для усунення відставання у розвитку, яке не обумовлено психічними розладами, необхідний комплекс педагогічних заходів, за допомогою яких можна усунути прогалину у психічному розвитку, що знижує ймовірність рецидиву скоєння злочину з боку неповнолітнього. Тому не доцільно застосовувати до осіб з віковою осудністю зазначений вид примусового заходу виховного характеру.

Другий вид примусових заходів виховного характеру – це обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього. Цей вид заходу застосовується, якщо є необхідність захистити неповнолітнього від негативного впливу друзів, дорослих. У цьому разі обмеження має прояв у встановленні днів і годин, протягом яких підліток повинен знаходитися дома, або коли не може відвідувати громадського місця. Встановлюються перелік дій, які не може робити неповнолітній, наприклад, заборона використовувати певні транспортні засоби, знаходитись у певних місцях тощо. Такий захід спрямований на утримання дитини від середовища, яке сприяє девіантній та деліквідній поведінці, тобто такий захід може сприяти попередженню вчинення нового злочину, проте не може у повному обсязі допомогти неповнолітній особі подолати прогалини у психічному розвитку. Неповнолітні з ознаками вікової осудності потребують не тільки заходів з виховним впливом, але також таких, що мають освітній характер. Тому доцільно до таких неповнолітніх застосовувати обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, проте таке обмеження необхідно поєднувати з обов'язковим встанов-

ленням особливих вимог до поведінки, які повинні мати педагогічний вплив (наприклад, встановити обов'язок продовжити навчання).

Покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Застосування цього виду заходу можливе лише за наявності двох умов: досягнення певного віку, а саме 15 років, а друга умова – наявність самостійного заробітку (стипендія, зарплата тощо). Цей захід має більш майновий характер, ніж виховний. Застосування цього виду заходу виключає неповнолітнього зі сфери психологічного та педагогічного впливу, що є недопустимим відносно неповнолітніх з відставанням у психічному розвитку. Крім того, навряд чи неповнолітні, які мають відставання у психічному розвитку, мають майно або трудові навички, за допомогою яких можна було б відшкодувати завдану шкоду. Тому застосування до неповнолітніх з ознаками вікової осудності зазначеного виду примусових заходів виховного характеру є недоцільним.

Наступний захід виховного характеру – це передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання. Необхідно зазначити, що у різний час протягом XVIII–XX ст. кримінальне законодавство передбачало можливість застосування таких заходів до неповнолітніх, які діяли без «розуміння». Ефективність цього примусового заходу проявляється в тому, що за допомогою осіб, які взяли під нагляд підлітків, може застосовуватися відповідний виховний вплив, здійснюватись профілактична та корегувальна робота. Указані особи можуть контролювати відвідування навчальних закладів, надавати належне виховання, проводити роз'яснювальну роботу, за допомогою якої неповнолітній може підвищити інтелектуальний розвиток, а також правову свідомість. За допомогою цього виду виховного заходу можна досягти зазначеної мети, тобто надати неповнолітнім з ознаками вікової осудності психологічну, освітню, виховну допомогу.

Уявляється, при вирішенні питання про застосування примусових заходів виховного характеру, у першу чергу, необхідно ставити питання про можливість призначення саме цього виду виховного заходу. Проте у деяких випадках застосування такого заходу виховного характеру є неможливим з об'єктивних причин, незважаючи на той факт, що закон не встановлює конкретних вимог до осіб, яким може бути переданий підліток. Однак, видається, що до призначення такого заходу виховного характеру суд зобов'язаний встановити, що трудовий колектив, батьки, або особи, які їх заміняють, зможуть позитивним впливом перевиховати неповнолітнього, а також надати необхідні знання для усунення відставання у психічному розвитку, яке обумовлено педагогічною занедбаністю. Якщо встановлено, що батьки неналежним чином виконують свої обов'язки щодо виховання дитини, ведуть аморальний образ життя, вживають алкоголь або наркотичні засоби, таким батькам не можна передавати неповнолітніх. Як свідчить практика, значна кількість неповнолітніх з відста-

ванням у психічному розвитку, яке непов'язане з психічними захворюваннями, виходять саме з неблагополучних сімей, а іноді мешкають на вулицях (безпритульні). У такому разі цей вид примусового заходу виховного характеру застосувати неможливо. Тому при обранні зазначеного виду примусового заходу суд повинен ретельно дослідити умови життя неповнолітнього, різні характеристики осіб (з роботи, місця проживання, навчання тощо) яким передають неповнолітнього.

У системі примусових заходів виховного характеру найбільш суровим видом є направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення. Відповідно до Постанови Пленуму ВСУ України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» до спеціальних навчально-виховних установ належать загальноосвітні школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації. Згідно Закону «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання. До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили злочин у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Поширеною думкою у науково-правовій літературі є пропозиція про створення спеціальних окремих закладів для неповнолітніх з відставанням у психічному розвитку. Так, Н. І. Фелінська пропонує створення спеціальних установ для психічно незрілих неповнолітніх і психоневротиків з груп так званих пограничних станів, які вимагають спеціального режиму, при цьому його необхідно поєднувати з лікувальними заходами [12, с. 118]. Є. І. Цимбал та А. П. Дяченко вважають, що до неповнолітніх з відставанням у психічному розвитку необхідно застосовувати спеціальні примусові корекційно-реабілітаційні заходи, які слід надавати у спеціальних виховних або лікувально-виховних установах [13, с. 50]. Незважаючи на розбіжність у наукових обґрунтуваннях, абсолютна більшість авторів дотримуються думки, що вказані установи повинні надавати реабілітаційну допомогу неповнолітнім, яка буде проявлятися у наданні належного виховання, а також за необхідності – медичної допомоги.

Уявляється, таке вирішення даної проблеми є найбільш оптимальним, тому створення окремих спеціальних навчально-виховних установ для певної категорії неповнолітніх з девіантною поведінкою, а саме тих, що мають відставання у психічному розвитку, є доцільним. Такі висновки ґрунтуються на тому, що не можна підлітків з нормальним розвитком (коли паспортний вік відповідає реальному розвитку) і дітей, в яких виявлено відставання у психічному розвитку, хоча не пов'язане з психічними розладами, утримувати в одному закладі. Не доцільно встановлювати єдину навчальну програму до одностатевих, які мають суттєву різницю у психічному розвитку. Крім того, остання група

підлітків потребують особливої уваги, спеціальних методик виховання, навчання, у деяких випадках необхідна допомога психологів тощо.

Уявляється доцільним створити трирівневу систему установ закритого типу щодо неповнолітніх правопорушників і передбачити на законодавчому рівні такі установи:

- загальноосвітні школи соціальної реабілітації, до яких за рішенням суду можна направити осіб у віці від 11 до 14 років з нормальним психічним розвитком;
- професійні училища соціальної реабілітації для неповнолітніх віком від 14 до 18 років, які також за своїм психічним розвитком відповідають певній віковій групі;
- корекційні установи закритого типу, які спеціалізувались би на неповнолітніх, що вчинили злочин чи правопорушення та які відстають у психічному розвитку та мають значні прогалини у вихованні та навчанні, що вказує на необхідність розробки спеціальних програм освіти. Саме до таких установ слід направляти неповнолітніх осіб з ознаками вікової осудності.

Отже до неповнолітніх осіб, які відстають у психологічному розвитку доцільно застосовувати такі примусові заходи виховного характеру: обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

Висновки

Отже, заходи кримінально-правового впливу мають важливе значення для попередження та боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх, тому дуже важливо знайти ефективні заходи. Такі заходи повинні відповідати принципам кримінального права і не повинні бути занадто суворими або занадто м'якими. Застосування м'яких заходів може викликати почуття безкарності, а застосування суворих може породжувати агресію у неповнолітніх осіб.

Найчастіше до неповнолітніх застосовуються такі заходи впливу, як покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням та застосування примусових заходів виховного характеру. Кримінально-правовий вплив у вигляді покарання повинен застосовуватися у виключних випадках, у першу чергу, необхідно ставити питання про можливість застосування заходів виховного характеру чи звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності або покарання. Саме по такому шляху йдуть багато країн світу.

Узагальнення судової практики в Україні свідчить про необхідність реформування кримінального законодавства у частині відповідальності неповнолітніх осіб. Виникає гостра необхідність переглянути види та умови застосування

заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх, зокрема це стосується покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням та із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Для приведення національного законодавства у відповідність з міжнародним, а також з метою гуманізації кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, необхідно внести наступні зміни у діючий КК України:

- Розширити перелік основних видів покарань, що застосовуються до осіб від 14 до 16 років. До таких осіб поряд із штрафом і позбавленням волі, доцільно застосовувати громадські роботи та арешт.
- Змінити умови та строк призначення покарання у виді позбавлення волі для осіб, які не досягли 18 років. Заходи кримінально-правового впливу не повинні бути суворими і повинні відрізнятися від повнолітніх осіб. Тому верхня межа строку позбавлення волі не може бути однаковою для неповнолітніх та повнолітніх осіб. З огляду на це, пропонуємо встановити максимальний строк позбавлення волі для неповнолітніх – 10 років. Крім того, встановити заборону застосування цього виду покарання до неповнолітніх, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості.
- Доповнити перелік обов'язків, які накладаються на неповнолітнього у зв'язку із звільнення особи від відбування покарання з випробуванням.
- Встановити можливість звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру за злочини середньої тяжкості не залежно від форми вини.

Список використаних джерел:

1. Статистична інформація «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування». – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Вечерова Є. М. Заходи кримінально-правового впливу на злочини: поняття, умови застосування та види / Є. М. Вечерова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2011. – №2. – С. 124–126.
3. Назимко Є. Результати анкетування суддів апеляційних інстанцій щодо ефективності застосування покарання до неповнолітніх та можливість їх використання в законодавчій і правозастосовній діяльності / Є. Назимко // Виче. – 2014. – №6. – С. 20–22.
4. Аналіз стану здійснення судочинства в 2015 році (за даними судової статистики) електронний ресурс: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282).
5. Виноградова С. О. Рецидивна злочинність серед неповнолітніх: причини та попередження / С. О. Виноградова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2015. – Вип. 33. – Т. 2. – С. 141–144.
6. Магарин М. С. Уголовная ответственность несовершеннолетних по новому уголовному законодательству Украины / М. С. Магарин // Правова держава. – 2002. – №4. – С. 70–73.
7. Курі Х. Эффективность наказания: результаты международных исследований / Х. Курі // Актуальные проблемы экономики и права. – 2013. – № 2. – С. 240–256.
8. Астемиров З. А. Уголовная ответственность и наказание несовершеннолетних / З. А. Астемиров. – М.: Юрид. лит., 1970. – 120 с.

9. Ямкова О. О. Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види: дис. кандидата юрид. наук.: 12.00.08 / Ямкова Оксана Олександрівна. – О., 2004. – 220 с.
10. Энгельманн Й. Уголовная ответственность несовершеннолетних в Германии [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.advokat-engelmann.de/index.php?do=cat&category=juegend-strafrecht>.
11. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.
12. Фелинская Н. И. О роли биологический и социальных факторов в формировании личности несовершеннолетнего правонарушителя / Фелинская Н. И. // Вопросы изучения детей с отклонениями в поведении: Материалы к конференции. – М., 1968. – С. 107–118.
13. Цымбал Е. Возрастная невменяемость: теория и практика применения / Е. Цымбал, А. Дьяченко // Уголовное право – 2000. – № 3. – С. 43–51.

Михайленко Дмитро,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВОЛІ ПРОТИДІЯТИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У роботі досліджується фактор політичної волі через призму кримінологічних уявлень про корупцію. Розкривається роль політичної відповідальності у забезпеченні формування та реалізації політичної волі протидіяти корупції. У загальному вигляді окреслюються перешкоди на шляху до формування та реалізації такої політичної волі в Україні. Обґрунтовується твердження, що неефективність діючої формації механізму кримінально-правової протидії корупції в Україні пов'язана із тим, що приведення його у дію щодо кожного окремого корупційного злочину залежить від наявності, відсутності чи нейтральності фактору політичної волі вищого керівництва держави, перешкодами у формуванні і реалізації якого є властивості інституціоналізованої корупції в Україні. На підставі узагальнення властивостей корупційних злочинів пояснюється їх підвищена небезпека в Україні. Пропонуються шляхи удосконалення механізму кримінально-правової протидії корупції в Україні.

Ключові слова: корупція, корупційні злочини, фактор політичної волі, політична відповідальність, інституціоналізація корупції, корупційні мережі, кримінальний позов.

Аннотация. В работе исследуется фактор политической воли через призму криминологических представлений о коррупции. Раскрывается роль политической ответственности в обеспечении формирования и реализации политической воли противодействовать коррупции. В общем виде определяются препятствия на пути к формированию и реализации такой политической воли в Украине. Обосновывается утверждение, что неэффективность действующей формации механизма уголовно-правового противодействия коррупции в Украине связана с тем, что приведение его в действие по каждому отдельному коррупционному преступлению зависит от наличия, отсутствия или нейтральности фактора политической воли высшего руководства государства, препятствиями в формировании и реализации которого являются свойства институционализированной коррупции в Украине. На основании обобщения свойств коррупционных преступлений объясняется их повышенная опасность в